

Спроби виявити різницю між культурою й цивілізацією визначені бажанням узаконити поряд з поняттям етичної культури поняття неетичної й прикрити останнє історичним терміном. Однак ніщо в історії слова «цивілізація» не виправдовує такого наміру. Слово це згідно зі своїм традиційним уживанням означає те ж, що й «культура», тобто еволюцію людей до більш високої організації й більш високої моральності. У деяких мовах перевага віддається першому терміну, у деяких — другому. Німець говорить звичайно про культуру, француз — про цивілізацію. Але підкреслення розходження в значенні обох термінів не виправдано ні лінгвістично, ні історично. Потрібно говорити про етичну й неетичну культуру або про етичну й неетичну цивілізацію, а не про культуру й цивілізацію.

Як, однак, могло трапитися, що вирішальне значення етичного початку для культури вислизнуло від нас?

Всі спроби закласти основи культури, що здійснювались до цього часу, незмінно являли собою процеси, при яких сили прогресу проявляли себе майже в усіх сферах. Великі досягнення в мистецтві, будівельній справі, методах керування, економіці, промисловості, торгівлі й колонізації йшли пліч-о-пліч з духовним піднесенням, що привів до народження більш досконалого світогляду. Ослаблення культурного руху проявлялося як у сфері матеріального, так й у сфері духовно-етичного, причому звичайно в першій раніше, ніж у другій. Так, у грецькій культурі незбагнений застій у розвитку природничих наук і політичних інститутів наступив уже за Арістотеля, тоді як етичний рух завершився лише в наступні сторіччя, знайшовши свій вищий прояв у великій виховній діяльності, що розгорнула в античному світі стоїчна філософія. У китайській, індійській й іудейській культурах прогрес у матеріальній сфері із самого початку постійно відставав від духовно-етичних устремлінь.

У культурному русі, починаючи з епохи Ренесансу й аж до початку XIX сторіччя, сили матеріального й духовно-етичного прогресу діяли паралельно, ніби змагаючись між собою. Потім, однак, відбулося щось ніколи раніше не бачене: сили етичного прогресу вичерпались, тоді як досягнення духу в матеріальній сфері неухильно зростали, виявляючи блискучу картину науково-технічного прогресу. Ще протягом десятиліть після цього наша культура користувалася перевагами матеріальних досягнень, не відчуваючи спочатку наслідків ослаблення етичного руху. Люди, як і раніше, жили в атмосфері, що була створена етичним культурним рухом, не усвідом-

люючи приреченості культури й не зауважуючи того, що назрівало у відносинах між народами.

Так, наш час, для якого стала характерною бездумність, набув переконання, що культура складається переважно в науково-технічних і художніх досягненнях і може обійтися без етики або обмежитися її мінімумом. Ця спрощена концепція культури стала авторитетною у суспільній думці, оскільки найчастіше її дотримувалися ті люди, які, за їх суспільним становищем й наукової поінформованості, мали бути компетентними в усьому, що стосується духовного життя.

Що відбулося, коли ми відмовилися від етичної концепції культури й тим самим призупинили зіткнення заснованих на розумі етичних ідеалів із дійсністю? Замість того щоб у мисленні виробити розумні етичні ідеали, орієнтовані на дійсність, ми запозичили їх у дійсності. У своїх міркуваннях про народ, державу, церкву, суспільство, прогрес й всі інші явища, що визначають наш стан і стан людства, ми хотіли виходити з емпірично даного. Тільки наявні в ньому сили і напрямки могли тепер братися до уваги. Основні істини й основні переконання, що диктуються логікою й етикою, ми вже не хотіли визнавати. Лише ідеї, почерпнуті з досвіду, ми вважали такими, які можна застосовувати до дійсності. У результаті наше духовне життя й увесь світ опинилися у владі ідей, ослаблених знанням і наміром.

Швейцер А. Культура й етика.